

ERF
GOED
EN
VISIE

architectuur- en
adviesbureau voor
erfgoedprojecten

Bijlagen beheersplan

Watermolen op de Demer en omgeving

08.02.2021

Broekstraat 22 . 3730 Hoeselt
Bescherminingsbesluit: MB 13.10.1986

Opdrachtgever

COMED nv
Onze-Lieve-Vrouwstraat 2 . 3730 Hoeselt

Opgemaakt door

Erfgoed en Visie bvba
Lierselei 84 . 2390 Malle

BIJLAGE 4

FAMILIE KRONIEK

Familie kroniek

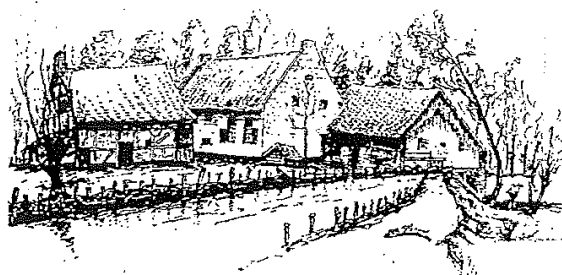
Scherpenberg (H)

door Piet Severijns

"Moelen ter Hulstraeten"

B.V.L.

21-22/11/92

Uit Het Hoeseltse Dorpsverleden,
jaargang 12, maart 1984.

In het tijdschrift Het Hoeseltse Dorpsverleden, jaargang 12 (1984), publiceerde voorzitter Piet Thoelen van de Geschiedkundige Studiegroep een uitvoerige en boeiende bijdrage met als titel «Eyn moelen ter Hulstraeten boeven de Pasbruggen tot Hoeselt...», met andere woorden de historiek van de Hoeseltse Volmolen, één van de zeven molens op de Demer vroeger.

Vóór het einde van de 15de eeuw zijn er weinig gegevens over eigenaars en molenaars van de Volmolen te vinden. Vanaf 1526 was Gerard Jehaes molenaar, die na zijn overlijden in oktober 1567 werd opgevolgd door zijn zoon Jan. Jan Jehaes droeg echter onmiddellijk deze erfpacht over aan zijn zoon, «Geridt Jehaes der jonghe». Na enkele jaren krijgt Gerit het echter moeilijk om de lasten te betalen en in 1574 ontstaan er zelfs «twisten ende differentien» met zijn vader. Jan Jehaes had immers volgens de overeenkomst met zijn zoon d.d. 13 oktober 1567 jaarlijks een rente van 4 mudden rogge te trekken, maar blijkbaar kon zoon Gerit ook deze rente niet meer betalen. In 1590 komt er een nieuwe molenaar, nl. Jacob Jaecken alias Ketelslegers, afkomstig uit Henis, maar reeds enige tijd de hoeve «het Hollandt» op het Broek bewoonde. Zijn kleinzoon Jacob, de zoon van Jan Jaecken († 1615), kon in 1616 de molen kopen tegen een jaarlijkse rente van 52 vaten rogge, buiten de lasten die op het goed drukten. Hij was inmiddels gehuwd met Elisabeth Scherpenbergh, een dochter van Gerard en Maria Bijmens. Jacob Jaecken stierf op 10 juli 1630 en liet een weduwe achter met vier kinderen: Jan, Isabella, Gerard en Jacob. Zoon Jan erfde de molen, maar stierf reeds 15 jaar later als jonkman. Daags voor zijn overlijden, op 14 augustus 1654, had hij zijn testament gedictieerd aan pastoor Egidius van Hamme. De molen vermaakte hij aan zijn zuster Isabella, die aan elk van haar twee broers, Gerard en Jacob, 100 gulden en 3 roeden land moest geven.

In 1659 komt er op de «molen ter Hulstraeten» een nieuw molenaarsgeslacht, nl. de familie Scherpenbergh uit het Broek. Wanneer «Geren Scherpenbergh», geboren ca. 1643, gehuwd met Elisabeth Moers en een neef van Isabella Jaecken, de molen in zijn bezit kreeg is niet geweten. Zijn enige zoon, Hendrik, was in 1645 reeds overleden, zodat er geen rechtstreekse erfgenamen waren. Zo kwam de molen in handen van de in 1643 in Hoeselt geboren Gilles Scherpenbergh, de zoon van Jan en Maria van Hamme, respectievelijk broer en schoonzus van Geren. Op 24 februari 1677 huwde Gilles met Maria Clerx en uit dit huwelijk stammen Jan (° 1678), Elisabeth (° 1679), gehuwd in 1709 met Jan Stals uit Bree, en Arnold (1680-1694). Op 6 november 1680 overleed de moeder en tien jaar later hertrouwde Gilles Scherpenbergh met Ida Paulissen. Uit dit tweede huwelijk werden nog vijf kinderen geboren: Maria (° 1691), gehuwd met Willem Voncken uit Alt-Hoeselt, Ida (° 1693), begin te Hasselt, Gilles (° 1695), Willem (1696-1997) en nog een Willem (° 1698), gehuwd in 1729 met Maria Anna Brepoels uit Munsterbilzen. Ida Paulissen stierf op 28 augustus 1700 kort voor dat haar zesde kind moest geboren worden.

Heer van Hoeselt was de landcommandeur van Alden Biesen, die echter in 1683 van de heerlijkheid afzag. Het dorp Hoeselt kwam toen onder het gezag van het Sint-Lambertuskapittel van Luik, dat kanunnik Bernard van Hinnisdael aanstelde als administrator. Al vrij

In het tijdschrift Het Hoeseltse Dorpsverleden, jaargang 12 (1984), publiceerde voorzitter Piet Thoelen van de Geschiedkundige Studiegroep een uitvoerige en boeiende bijdrage met als titel «Eyn moelen ter Hulstraeten boeven de Pasbruggen tot Hoesselt...», met andere woorden de historie van de Hoeseltse Volmolen, één van de zeven molens op de Demer vroeger.

Vóór het einde van de 15de eeuw zijn er weinig gegevens over eigenaars en molenaars van de Volmolen te vinden. Vanaf 1526 was Gerard Jehaes molenaar, die na zijn overlijden in oktober 1567 werd opgevolgd door zijn zoon Jan. Jan Jehaes droeg echter onmiddellijk deze erfpacht over aan zijn zoon, «Geridt Jehaes der jonghe». Na enkele jaren krijgt Gerit het echter moeilijk om de lasten te betalen en in 1574 ontstaan er zelfs «twisten ende differentiën» met zijn vader. Jan Jehaes had immers volgens de overeenkomst met zijn zoon d.d. 13 oktober 1567 jaarlijks een rente van 4 mudden rogge te trekken, maar blijkbaar kon zoon Gerit ook deze rente niet meer betalen. In 1590 komt er een nieuwe molenaar, nl. Jacob Jaecken alias Ketelslegers, afkomstig uit Henis, maar reeds enige tijd de hoeve «het Holland» op het Broek bewoonde. Zijn kleinzoon Jacob, de zoon van Jan Jaecken († 1615), kon in 1616 de molen kopen tegen een jaarlijkse rente van 52 vaten rogge, buiten de lasten die op het goed drukten. Hij was inmiddels gehuwd met Elisabeth Scherpenbergh, een dochter van Gerard en Maria Bijnens. Jacob Jaecken stierf op 10 juli 1630 en liet een weduwe achter met vier kinderen: Jan, Isabella, Gerard en Jacob. Zoon Jan erfde de molen, maar stierf reeds 15 jaar later als jonkman. Daags voor zijn overlijden, op 14 augustus 1654, had hij zijn testament gedictieerd aan pastoor Egidius van Hamme. De molen vermaakte hij aan zijn zuster Isabella, die aan elk van haar twee broers, Gerard en Jacob, 100 gulden en 3 roeden land moest geven.

In 1659 komt er op de «molen ter Hulstraeten» een nieuw molenaarsgeslacht, nl. de familie Scherpenbergh uit het Broek. Wanneer «Geren Scherpenbergh», geboren ca. 1643, gehuwd met Elisabeth Moers en een neef van Isabella Jaecken, de molen in zijn bezit kreeg is niet geweten. Zijn enige zoon, Hendrik, was in 1645 reeds overleden, zodat er geen rechtstreekse erfgenamen waren. Zo kwam de molen in handen van de in 1643 in Hoeselt geboren Gilles Scherpenbergh, de zoon van Jan en Maria van Hamme, respectievelijk broer en schoonzus van Geren. Op 24 februari 1677 huwde Gilles met Maria Clerx en uit dit huwelijk stammen Jan (° 1678), Elisabeth (° 1679), gehuwd in 1709 met Jan Stals uit Bree, en Arnold (1680-1694). Op 6 november 1680 overleed de moeder en tien jaar later hertrouwde Gilles Scherpenbergh met Ida Paulissen. Uit dit tweede huwelijk werden nog vijf kinderen geboren: Maria (° 1691), gehuwd met Willem Voncken uit Alt-Hoeselt, Ida (° 1693), begin te Hasselt, Gilles (° 1695), Willem (1696-1697) en nog een Willem (° 1698), gehuwd in 1729 met Maria Anna Brepoels uit Munsterbilzen. Ida Paulissen stierf op 28 augustus 1700 kort voor dat haar zesde kind moest geboren worden.

Heer van Hoeselt was de landcommandeur van Alden Biesen, die echter in 1683 van de heerlijkheid afzag. Het dorp Hoeselt kwam toen onder het gezag van het Sint-Lambertuskapittel van Luik, dat kanunnik Bernard van Hinnisdael aanstelde als administrator. Alvrij vlug begon hij orde op zaken te stellen en zo werd op 18 november 1689 ook Gilles Scherpenbergh voor de schepenbank gedaagd «om te herstellen die diecken der beecke op hennen alden voer ende heercomen» en «om te niet te doen alsulcke vollmoelen», die hij zonder toelating gebouwd had. Er waren toen dus twee molens, een graan- en een volmolen voor het vollen van laken. Om meer drijfkracht te krijgen, had de molenaar vermoedelijk de oorspronkelijk «onderslag» van de Demer gewijzigd in een «bovenslag» door de rivier tussen verhoogde dijken te leggen, waardoor het natuurlijk verval van het water over een bepaalde afstand verdween. Ondanks het proces zijn de twee molens nog minstens 100 jaar blijven bestaan en de opgehoogde dijken zijn er nog steeds. Gilles Scherpenbergh bleef malen tot aan zijn dood in 1731 – hij was toen 88 jaar – bijna zeker geholpen door zijn zoon Gilles junior. Zoon Jan, schepen in Werm, erfde de molen, maar zijn halfbroer Gilles bleef molenaar. Hij stierf als jonkman op 2 februari 1747. Bij testament van 31 januari 1747 had hij zijn huis in het Dorp met de meubelen geschonken aan zijn halfbroer Gilles. Maria Catharina Stals, begin te Hasselt en een dochter van zijn enige zuster Elisabeth (x Jan Stals uit Bree) werd universele erfgename van zijn onroerende goederen en dus ook van de molen. Gilles, die op 6 oktober 1722 gehuwd was met Maria Knapen, bleef echter ook nu de molenaar. Hij had slechts twee dochters: Ida († 1747) en Margaretha († 1725), die in 1746 huwde met Mathias van den Bosch, die in 1747 molenaar werd op de Volmolen. Over hem meer in de volgende aflevering.